

Б. Б. Манджиева
(канд. филол. наук,
ведуший научный сотрудник КалмНЦ РАН)

**Ик-Цоохра торһуда Шавалин Даван
оршл бөлгин урн зокъямж***
DOI 10.22162/2587-6503-2018-3-7-34-42

* Статья подготовлена в рамках государственной субсидии — проект «Фольклор монголоязычных народов: тексты и исследования» (номер государственной регистрации АААА-А17-117030910099-8).

Хальмг баатрлг дуулвр «Жаңһр» — нарта делкэд алдршсн урн билгин өргл мөн. Делкән эпическ үүдэлтин ханьд «Жаңһр» зөвтэ орман ээлж, талын келн-улсин дуулврмудас йилһрж, эврэ онцлгта болна. «Тер онцлгуд хальмг үндстнлэ ирлсн, хальмг келн-улсин туужин болн сойлын өвөрцлгүдэс учрсн, хол сурһмжин, селвг-седвэрсэс һаза, дуулврин кев-янзд (онцлгуд) олн. Кев-янзин, кецин, тосхлтын онцлгудас авад тоолхла, «Жаңһрин» бөлгүд багмудар хувалһата. <...> Болв багмуд хоорнд тедниг нег-негнурнь өөрдхгч нег соньн өвөрц бөөдг. Тернь — магтал оршл, зәрмдән терүг «эклц» гиж бас нерэдг. «Эклц» гисн нерэдлһтәһәр 1940-гч жилд барлгдсмн. Ода терүг «Жаңһрин» оршл магтал гиж нерэднә. Оршл гиснь учрта: баг бөлгүдин эклгч әңг гисн чинртә термин болж һарна. Магтал гиснь чигн орта: эклгч әңг болсн деерән Жаңһрин нөкд баатрмудыг, Бумбин сәәхн ориг магтж буульсн утхта әңг болна. Тегәд эн эклгч әңгиг оршл магтал гиж болна, оршл гиһәд салуднь чигн келж болна» [Кичгә 1974: 64].

Олн соңсачнрин нүүрт эрдмән үзүлх цагтан бөлгүдән даран-даранднь дуулж эклхин өмн жаңһрч ямаран орна тускар дуулхан, ямаран баатрмудын дөөч үүлдврмүд дүрслхин тускар санад, соңсчах улст товчлгч цөөлһвр өгх зөвтэ бөөсмн. «Жаңһрин» ахр утхин тускар урдаснь келж эс өгхлэ, олн соңсачнрин оньг авлна гих берк бөөсмн. Иим учрар жаңһрч оршл магталдан ик гидг оньг болн үнлһ өгдг бөөсмн. А. Ш. Кичиковин тоолврар, оршл угаһар келдг жаңһрч урд цагт уга бөөсмн [Кичгә 1974: 65].

Баатрлг дуулвр «Жаңһрин» оршлын туск шинжллт А. Ш. Кичиковин [Кичиков 1992, 1974], Н. Ц. Биткеевин [1982], Э. Б. Оваловин [Овалов 1977], Б. Б. Манджиеван [Манджиева 2003; 2004; 2014; 2015],

Д. В. Убушиеван [Убушиева 2009; 2012; 2016а; 2016б] номин кедлмшт кегдсмн.

Оршл «Жаңһрин» бөлг болһна эклцд давтгддад йовдгнь түрүн болж Ээлян Овлан дуулсн дүһргас медгдв. Ээлян Овлаһас «Жаңһрин» бөлгүд бичж авсн цагтан Очра Номт давтгддад йовсн эклцнь мел әдлхн гиж санад, арвн бөлгәс зуг дөрвхн оршл бичж авсн бәәж. Наадк оршл бөлгинь бичж авлго, иим темдг тәвсмн: «Эклцнь түрүн халхст». Баатрлг дуулвр «Жаңһрт» оршл бөлг өөд чинр эзлж бәәнә. Иим ашлвриг бидн оршлын шинжллт кеж һарһвидн [Манджиева 2004].

Оршл бөлг «Жаңһрин» долан дүһргт хадһлгдждуулгдсмн:

1. Баһ Дөрвдә (1862 ж.) — һурвн бөлгәс тогтна;
2. Баһ Цоохра (1857–1862 жж.) — һурвн бөлгәс;
3. Баһ Дөрвдә Ээлян Овлан дүһрг — арвн бөлгәс;
4. Ик Цоохра Шавалин Даван — дөрвн бөлгәс;
5. Баһ Дөрвдә Балдра Насанкин — нег бөлгәс;
6. Теңгә хальмгудын Овшин Бадмин — нег бөлгәс;
7. Баһ Дөрвдә Лижин Төөлтин — арвн бөлгәс.

Дүһрг болһн эврә онцлг оршлта болна.

Оршл кемжәһәрн бөлгүдин текстлә иим ирлцәтә болна:

¹Таблиц 1.

№	Дүһрг	Бөлгин диг-дара №	Оршл	Бөлг	Оршл+бөлг ут турштан
			мөр шүлгүд		
1.	Баһ Дөрвдә (1862 ж.):	1	892	726	1 618
		2	723	936	1 659
		3	912	1 738	2 649
2.	Баһ Цоохра (1857–1862 жж.)	4	910	2 102	3 012
		5	35	1 592	1 627
		6 ¹	578	1 916	2 494
3.	Баһ Дөрвдә Ээлян Овлан дүһрг	(I)	250	–	–
		(II)	280	–	–
		7	278	312	590
		11	193	–	–
4.	Ик Цоохра Шавалин Даван	Оршл	330	–	–

¹ 1990-гч жилд барлгдсн «Жаңһрин» ботяс авгдв [Джангар, 2 1990: 149–164]. Цуг наадк дүһргудын бөлгүд (1, 2, 3, 4, 5, 7, 24, 25) [Джангар 1978: 1–2] ботьсла ирлцж бәәнә.

5.	Баһ Дөрвдә Балдра Насанкин	24	141	618	759
6.	Теңгә хальмгудын Овшин Бадмин	25	221	1627	1848
7.	Баһ Дөрвдә Лижин Төөлтин дүһрг	Оршл	190	—	—

Баһ Дөрвдә (1862 ж.) дүһрг эңгәрн ик — 5 926 мөр шүлгәс тогтсмн. Эн дүһргин бөлг болһна эклд эңтә оршл дуулгдсмн. Оршлын һоллгч чинринь — Бумбин орна уул, усн, һазрла, эзн богд Жаңһрин намтрла, терүнә хатн аһ Шавдлын дүрлә, залу дүүвр сәәхн баатрмудла соңсачнриг таньлдулх күсл мөн.

А. Ш. Кичиков эврә шинжүлтдән [Кичиков 1976; 1978; 1992] Баһ Дөрвдә (1862 ж.) болн Баһ Дөрвдә Ээлян Овлан дүһргудын оршлд ахр характеристик өгәд, экспозицин чинринь, урн-зокъямжд ямаран орм эзлжәхин тускар тодрхалсмн. Баһ Дөрвдә (1862 ж.) дүһргин тускар номт иигж бичсмн: «Несмотря на различие стадияльно-типологического характера, песни I версии взаимосвязаны и располагаются в цикле в строго определенном порядке. Прежде всего, их единство поддерживается таким важным элементом композиции, как развернутый, обширный (в 1000 строк) пролог — повторяющаяся во всех главах в почти неизменном виде вступительная часть песни, характеризующая эпическую державу и ее богатырский народ, состав богатырской семьи» [Кичиков 1992: 178]. Бөлгин өмн давтгдәд йовдг оршл — соңсчах улс дүһргин бөлгүдиг сәәнәр медж автха гисн күслтә болжана. Оршлын тогтацин әңгүд урн-зокъямжин констант болсндан ондан дүһргт таарлт, холва уга болдг, тер учрар номт П. Д. Ухов иигж темдгсмн: «...Типические формулы одного сказителя отличаются от типических формул всех других сказителей» [Ухов 1970: 109].

Баһ Цоохра (1857–1862 жж.) дүһрг һурвн бөлгәс тогтна [Жаңһр 1978; Джангар 1990]. Баһ Цоохра дүһрг Баһ Дөрвдә (1862 ж.) дуулврин оршлла әдл бас өргн эңтә болна.

Баһ Цоохра (1857–1862 жж.) дүһрг иим әңгүдәс тогтна: 1. Орн-нутгин зурц; 2. Жаңһрин бәәшңгин магтал; 3. Жаңһрин намтр, күлгин магтал, зер-зевин зурц; 4. Персонажмудын ормин зурц; 5. Савр баатриг меддән орулж авлһн; 6. Арзин сүүр; 7. Бумбин орна магтал.

Эн дүһргин цуг бөлгүд баатрмуд айнд мордад, Бумбин оран харслһна туск аһулһта. Бөлгүдт өггджәх оран харслһна зурц оршлын сәәхн Бумбин орна зурцла таарлтга болна.

Эрт цагт бичж авгдсн Баһ Дөрвдэ (1862 ж.) болн Баһ Цоохра (1857–1862 жж.) дүһргудас Баһ Дөрвдэ Ээлян Овлан бөлгүдин оршл эңгэрн баһ. Тер бийнь дуулврин урн-зокъямжд эн оршлын чинрнь ик болдг. Ээлян Овлан дүһргин экспозиц салу оршл-бөлг болвчн, бөлгүдлэ ниитэ, залһлдата болна. Ээлян Овлан дүһргт нег өвэрц бээдг, терүнэ тускар А. Ш. Кичиков иигж бичсмн: «Песня о битве Джангара с Алтан Чээджи» <...> Эта песня — предыстория Бумбы — оказалась как бы вне цикла и, таким образом, вне рамок пролога... единственная песня, текст которой Овла продиктовал без какого-либо вступления» [Кичиков 1992: 184–185]. Эн бөлгин аһулһ Бумбин орна тогтлһиг медүлжэнэ, оршл болхла, Жаңһрин орн тогтсна зурцта, тиим учрас оршл дуулврин орн-нутг тогтад, төр шажн хойриг һар деерэн бәрсн цагт үүдэгдсн эңг болж һарчана.

Баһ Дөрвдэ Балдра Насанкин «Жаңһрин» дуулвр болн теңгэ хальмгудын Овшин Бадмин «Жаңһрин» дуулвр нежәһэд бөлгүдтэ болна. Балдра Насанкин дуулсн бөлг «Алдр богд Жаңһрахн Эәх Догшн Маңна хаанла бәэр бәрлдгсн бөлг» гиж нерәдгднэ, Овшин Бадмин болхла — «Баатр Улан Хоңһр Авлһн хаанла бәэр бәрлдгсн бөлг». Эн бөлгүд эврэ онц оршлта болвчн, седвнь наадк дүһргудын оршлмудла әдл. Балдра Насанкин оршл болн бөлг эңгэрн ик биш: оршл — 141 мөр шүлгтэ; бөлг — 618 мөр шүлгтэ, тиим болвчн, урн билгин тогтацта күцц бөлг мөн. Һол аһулһарн Баһ Дөрвдэ (1862 ж.), Баһ Цоохра (1857–1862 жж.) болн Баһ Дөрвдэ Ээлян Овлан дүһргудла ирлцэтэ. Овшин Бадмин бөлг онцлгта болвчн, «Жаңһрин» дүһргудын бөлгүдлэ бас ирлцэтэ, әдл типическ ормста болна: «орн-нутгин магтал», «бәәшң», «Жаңһрин намтр», «хатна магтал», «Хоңһр баатрин зурц», «Алтн Чеежин зурц», «Гүзән Гүмбин зурц», «Савр баатрин зурц», «мөрнэ магтал», «арзин сүүр».

Баһ Дөрвдэ Лижин Төөлтин дүһрг Ээлян Овлан дуулсн бөлгүдлэ әдл, юңгад гихлэ, жаңһрч бөлгүдән Ээлян Овлаг соңсч йовсн Бадмин Окнас дасч авсн болдг. Тер учрар Лижин Төөлтин дуулсн бөлгүд Ээлян Овлан «Жаңһрла» әдл болжана. Әдл болвчн, Лижин Төөлтин дүһргт келнэ, ирү-нәэргин баахн онцлг харһна.

«Жаңһрин» дүһргудас Харахус торһуда Басңга Мукөвүнәс 1940-гч жилд бичж авгдсн дүһргт оршл уга болна. Оршлын ормд эклц цөөкн мөр шүлгүд бәәнэ, энүг бидн орсаһар «зачин» гиж нерлнәвидн. Тер бийнь билгтэ жаңһрчин дуулсн «Жаңһрин бийиннь түрүн төрән авгсн бөлгиг» [Жаңһр 1978: 128–181] оршл бөлг гиж нерлж болна. Наадк

һурвн бөлгүдтән оршлын ормд Басңга Мукөвүн ахр эклц дуулсмн: «Шар Бирмс хаана дууни нертә дуулх, довтлхла цәклдг үлд хойриг Хоңһрин авч ирсн бөлг» — 20 мөр шүлгтә; «Ар үзгт бәәдг Шар Кермн хаана шур делтә, сувсн сүүлтә, сәәхн күрң һалзн адуг Хоңһрин көөгсн бөлг» — 21 мөр шүлгтә; «Тавн ор һаргсн Так Бирмс хаана замгта нуурин көвәд заядар өгсн долан сай тунжрмудыг Санлын догдлулж көөж авч иргсн бөлг» — 37 мөр шүлгтә.

Баатрлг дуулвр «Жаңһрин» оршлыг авад хәләхлә, жаңһрчнр эн әңгдән дуулврин орна товчлвр тогтасмн гиж ашлж болна. Бумбин оран, богд нойн Жаңһран, аһ Шавдл хатан, һоллгч баатрмудан магтад, нег седвтәһәр тогтасн болвчн, жаңһрч болһн эврә онцлгта, өвәрцтә үүдәвр зокасн болжана.

Шавалин Даван дурһгин бөлгүдт оршл хадһлгдад, бөлг болһна өмн дуулгддг бәәсн чигн болх, зуг әндр өдр бәәх һар бичмрт эн әңг негл дәкж бичгдсн бәәнә.

Шавалин Даван оршл бәәшңгин магталас әкләд, тер бәәшңгин эзн богд Жаңһрин магталас, аһ Шавдл хатна магталас, арнзын хурдн Зеерд күлгин магталас, баатрмудын магталас, арзин сүүрәс тогтна.

РАН-а Хальмг номин төвин архивд Шавалин Даван дуулсн «Жаңһрин» дөрвн бөлг эклц оршлтаһан бәәнә. Деер келгдсәр, А. В. Бурдуков Элст балһснд 1939-гч жилин август сарин 4–7 Шавалин Даваһас дөрвн бөлг оршлтаһинь бичж авсмн. Эн текстиг номтын күүкн Таисия Алексеевна Бурдукова 1977-гч жилд зузан девтрт буулһж бичәд, хөөннь Хальмг ном шинжлһнә күрәлнд белглсмн. Эн девтр РАН-а Хальмг номин төвин архивд әндр өдр күртл хадһлгдж бәәнә.

Тегәд Т. А. Бурдукова «Жаңһриг» буулһж бичсн цагтан оршл-бөлгиг әңгләд, иигж нерлж: «Бәәшңгин чимг» (20 мөр шүлг), «Эзн Жаңһрин магтал» (42 мөр шүлг), «Күлгин магтал» (30 мөр шүлг), «Хатна магтал» (15 мөр шүлг), «Герин чимг» (35 мөр шүлг), «Хоңһрин магтал» (20 мөр шүлг).

Ут турштан магтал-оршл 162 мөр шүлгәс тогтна, дарунь йовх «Арзин сүүр» гидг әңг 171 мөр шүлгтә.

Цуг оршл ут турштан 330 мөр шүлгәс тогтсмн.

Оршлын урн-зокъямжинь шинжлхлә, иим болна: «Бәәшңгин чимг» гидг әңгд жаңһрч Бумбин орна тускар дуулсмн. Бумбин орн сәкүл болгч «өлзәтә маңхн уулта», тедү мет домгин орна сәкүл уснь — «өргн Шарта дала» болна. Уулын нерн усна нерн хойр бас чигн ор угаһар келгдхш: нег халхарнь һазр, усн уга орн-нутг бәәдго. Сүртә, живхлңтә

һазрта (уулта), элвг уста (далата) орн — күчтә болн хөв-заята орн гих медә өгчәх дүрсл мөн. Наадк халхарнь болхла, эн һазрин эк усн — бас чигн аһу ик сидтә Бумбин орна күч икдүлгч, сүлд хадһлгч болжана, әдү мет гисн медән гиж мергн дуучнр заана.

Жаңһр богд — хара, йирин күн биш гиж жаңһрч медүлж дуулна. Хара, эңгин күн биш, ик сидтә күн гисн зурцнь иим болна:

... Аль дөрвн нутг дунд
Цаг дөрвн хүүв болсар бәәдг санж...
Даларн далн һурвн арчм,
Давсарн найн һурвн арчм...
Тасргчарн һучн һурвн арчм гинә...
Иигж жаңһрч баатр күүнә ик цогциг магтад дүрслнә.
... Алтн эәмтә болдг,
Балчр күүкдин толһа дүңгә
Сувсн мөңгн сиик
Бадм йонхр халхин
Барун ар бийднь
Цокн геглзж мандһсар йовдг гинә...

Иим кевәр, герл һарад бәәсәр сидтә күүнә бәәдл үзүлгднә. Зуг наадк дүһргудас Шавалин Даван оршл Жаңһрин баатрлг йовдл эс үзүлсәрн йилһрнә. Үлгүрләд келхлә, Эәлән Овлан оршлд Жаңһр — һун оргч наснасн авн күчтә маңһс хаадыг дарж, эврә төртән орулна.

Бумбин күчтә орна сүлд болгчнь (һазр, уснас нань) — бумблв-бәәшң мөн. Бәәшңгиг үзг-чиг уга һазрт бәрүлхш: «Өлзәтә маңхн уулын / Довтлгч омрун дор», «Живхлңтә жирн йисн әктә / Арья цаһан һолын / Белчр юһинь боон бәргсн» болдг.

Һазр, усн, бәәшң — Бумбин орна күч икдүлгч сүлд болдг болв чигн, бас нег немр сидтә темдг эн орнд бәәнә. Терүг А. Ш. Кичиков «күн сүлд» гиж нерәдсмн [Кичиков 1974]. Аһ Шавдл хатыг күн сүлд гиж нерәдж болхмн. Бумбин орн — үкл уга мөңк улсин орн. Аһ Шавдл хатн сидтә күмн гисн темдгнь иим болна:

...Мөн тоһстн толһа һаргсн,
Мөндр цецн герлзгсн
Аһ Шавдл хатн
Дугтудан бәәх цагтан
Долан сарин гегәтә,
Дугтуһасн мөлтрсн цагтан
Дүүрң арвн тавна сар, нарни гегәтә,

Хөрн тавна дууна назрас
Күж күкрин үнр күңкнгсэр йовдг...

[Шавалиев 2005: 31].

Иигж сээхн үзсклңтэ, богд нойн Жаңһртан ирлцсн, орн-нутгин өргмж болсн сээхн хатн болж дүрслгднэ.

Жаңһрин бээшң дотр баатрмуд дур-дурарн суухш, эв-эвэн, диг-дараһан олж сууцхана. Баатрмуд — барун нар зүн нар хойрт әңгрнэ. Иигж хойр нарт әңгрлһн — төрлин цагас дахад йовсн заңшалын үлдл, түрк-моңһл ястһрин хуучна туужд ол дәкж герчлгдсн олна йосн. Ээлән Овлан дүһргин оршлд хойр нарт әңгрлһн сәәнәр үзүлгдсн: барун бий толһалж бәәхнь — Күңкән Алтн Чееж, зүн бий ахлгчнь — Арслңгин Арг Улан Хоңһр, Алтн Чеежин дару — начн Савр суудг, Хоңһрин дару — Гүзән Гүмб, Санл баатр — зүн таласнь һурвдгчнь гиж үзүлгднэ. Шавалин Даван оршлд болхла, бәәшң дотр арзин сүүрт сууснь — Жаңһр хан, аһ Шавдл хатн, арвн хойр бодңгиг ахлгсн Азг Улан Хоңһр болна. Зүн, барун тал суудг баатрмудын зурц өггдхш.

Шавалин Даван оршлд нег мотив харһна. Эннь болхла, богд Жаңһрт арзин цаһан өргә босхлһн. Арзин цаһан өргә босхлһна зурц тодрхаһар үзүлгднэ. Жаңһрахн арзин цаһан өргәһән босхад, өргә дотр арзин сүүр кенә. Арзин сүүрт түрүн болж Жаңһр аһ Шавдл хатнтаһан ирнә, дарунь арвн хойр бодңгуднь арзин сүүрт ирәд сууцхана. Арзин сүүриг һардж ахлдгнь — Азг Улан Хоңһр. Арзин сүүрлә Күңкән Алтн Чееж агсмнж һарна. Эн мотив «Жаңһрт» харһдг мотив, болв наадк дүһргудт болхла, Алтн Чееж биш, Хоңһр агсмнна.

Шавалин Даван оршлд Жаңһр Хоңһриг магтсн цагтан уңг-тохминь дуудад магтна:

Тәк Зула хаани ач болдг,
Таңсг Зула хаани жич болдг,
Төөлрг түвд алдр Ширкин
Төвшүн Бөк Мөңгн Шигшһрин
Ууһн үрн,
Йисн нас бәрн һаргсн,
Аль дөрвн түвин дәәсиг даргсн,
Аюл ик бөк
Азг Улан Хоңһр,
Соянь күцәд уга
Шовшур улан бодң эс билчи,
Зогдрнь күцәд уга
Һунн хар таальг эс билчи!

Эн магталд Жаңһр Хоңһр хойр үй төрл болж һарчана. Мана тоолврар, Шавалин Даван дурһрт Хоңһрин дур богд Жаңһрт өөрхн төрл болж бээнә.

Тегэд оршл бөлгин ашлвр кехлә, иим болж һарна: Шавалин Даван дурһгин эклцд дуулгддг оршл эврә тосхлт әңгәс тогтна. «Жаңһрин» наадк баг бөлгүдәс (Баһ Дөрвдә (1862 ж.) дурһг, Баһ Дөрвдә Эәлән Овлан дурһг, Баһ Цоохра торһуда (1857–1862 жж.) дурһг) онцлгта болвчн, һол дурмүдәрн, орн-нутгарн, Жаңһрин бәәшңгәрн болн нань чигн тоотарн әдл болж һарна.

Источники

Джангар: Калмыцкий героический эпос (тексты 16 песен). Т. 2 (на калм. яз.). Элиста: Калм. кн. изд-во, 1990. 476 с.

Джангар. Калмыцкий героический эпос (тексты 25 песен): в 2 т. / сост. А. Ш. Кичиков; КНИИЯЛИ. М.: Наука, Глав. ред. вост. лит., 1978. Т. 1. 442 с. Т. 2. 417 с.

Литература

Биткеев Н.Ц. Поэтический стиль джангарчи («школа» Эәлян Овла) // Эпическая поэзия монгольских народов (исследования по эпосу). Элиста, 1982. С. 95–105.

Кичиков А. Ш. Героический эпос «Джангар». Элиста: Калм. кн. изд-во, 1974. 160 с. (на калм. яз.)

Кичиков А. Ш. Исследование героического эпоса «Джангар» (Вопросы исторической поэтики). Элиста: Калм. кн. изд-во, 1976. 156 с.

Кичиков А. Ш. От составителя. Джангар. Калмыцкий героический эпос. М.: Наука, 1978. Т. 1. С. 26–43.

Кичиков А. Ш. Героический эпос «Джангар». Сравнительно-типологическое исследование памятника. М.: Вост. лит-ра, 1992. 320 с.

Манджиева Б. Б. Пролог Малодербетовской версии (1862 г.) (Синоптический разбор трех вариантов) // «Монголоведение в новом тысячелетии (к 170-летию организации первой кафедры монгольского языка в России)»: мат-лы междунар. науч. конф. Элиста: КалмГУ, 2003. С. 140–141.

Манджиева Б.Б. Пролог в поэтико-стилевой традиции «Джангара» (Малодербетовская версия 1862 г.): автореф. дис. ... канд. филол. наук. Москва, 2004. 19 с.

Манджиева Б.Б. Роль пролога в композиции калмыцкого героического эпоса «Джангар» // «Epic Jangar and Beyond»: мат-лы междунар. науч. конф. Novosibirsk, 16–17 июля 2014 г. Хобуксар, 2014. С. 209–216.

Манджиева Б. Б. К вопросу изучения калмыцких богатырских сказок // XLIV Междунар. филолог. науч. конф.: Тезисы докладов. СПб.: СПбГУ, 2015. С. 741–742.

Овалов Э. Б. Поэма о поражении свирепого Хара Киняса в эпосе «Джангар». Элиста: Калм. кн. изд-во, 1977. 79 с.

Убушиева Д. В. Багацохуровский цикл «Джангара» в записях XIX века (сюжетика и сохранность эпического текста): автореф. дис. ... канд. филол. наук. Элиста, 2009. 21 с.

Убушиева Д. В. Сохранность и вариативность эпического текста (материал трех разносюжетных песен Багацохуровского цикла калмыцкого героического эпоса «Джангар») // «Научное наследие профессора А.Ш. Кичикова и актуальные проблемы современной калмыцкой филологии и культуры»: мат-лы регион. науч. конф., посвящ. 90-летию со дня рождения профессора А.Ш. Кичикова. 2012. С. 133–135.

Убушиева Д. В. Пролог Багацохуровского цикла в записях XIX века // ««Джангар» и эпические традиции тюрко-монгольских народов: проблемы сохранения и исследования»: мат-лы III междунар. науч. конф., посвящ. 75-летию Калмыцкого института гуманитарных исследований РАН. Элиста: КИГИ РАН, 2016а. С. 254–256.

Убушиева Д. В. Археографическое описание текстов песен Багацохуровского цикла XIX века // «Гуманитарная наука Юга России: международное и региональное взаимодействие»: мат-лы II Междунар. науч. конф. Элиста: КИГИ РАН, 2016б. С. 280–281.

Ухов П. Д. Атрибуция русских былин. М.: 1970. 189 с.

Шавалиев Дава. Джангар. Эпический репертуар / сост., подгот. текстов, исслед. и примеч. В. З. Церенова. Элиста: Эрдем, 2005. 190 с.